

Processos de pau asiàtics: Afganistan. El fracàs de l'intervencionisme

Alejandro Pozo

Introducció

Un dels primers dies de l'agost de 2001, en un campament de refugiats afganès al Pakistan, un home es queixava de l'escassa atenció que la crisi humanitària al seu país despertava en Occident. "Tant de bo fóra kosovar!", repetia. D'alguna manera, les paraules d'aquest enginyer, antic treballador a l'Administració afganesa, reflectien una situació força evident: dos anys abans els habitants de Kòsovo havien rebut 207 dòlars d'ajuda internacional per persona i els seus problemes rebien l'interès dels mitjans occidentals.¹ En canvi, malgrat la presència d'un centenar d'organitzacions d'ajuda, principalment islàmiques i basades al Pakistan, els afganesos només gaudien de protagonisme puntual a causa de la terrible situació de les dones davant dels excessos taliban.

Les primeres escenes del nou espectacle orquestrat després dels atemptats de l'11-S als EUA van donar la errònia impressió que els desitjos de l'enginyer serien finalment atesos. L'Afganistan va gaudir d'un despertar mediàtic i d'atenció internacional. Els 180 milions de dòlars d'ajuda internacional rebuts el 2001 van augmentar fins als 2.000 milions el 2002.²

Transcorreguts gairebé sis anys de l'inici del procés polític orquestrat pels EUA i, en menor mesura, l'ONU, les preguntes ara són inevitables: què ha millorat a l'Afganistan? S'ha donat un pas endavant o es tracta d'una oportunitat perduda? L'objectiu d'aquesta ponència és extraure algunes conclusions sobre la intervenció internacional a l'Afganistan en general i la participació espanyola en particular. Les observacions que seguiran, és clar, no estan exemptes de qüestionament, i només són producte de reflexions personals d'un observador extern amb una experiència, tant física com acadèmica, limitada.

El títol de la ponència presenta dos confusions que mereixen els aclariments corresponents. Per una banda, el que està tenint lloc a l'Afganistan no és un *procés de pau*, en el sentit acadèmic del terme. Es tracta, en canvi, d'un repartiment de privilegis entre les parts vencedores, entre les quals destaca l'ala tadjik de l'Aliança del Nord, en particular els provinents de la vall del Panjshir, al nord de Kabul. Per altra banda, cal matissar l'expressió "*fracàs de l'intervencionisme*". Per avaluar una intervenció, cal saber quins són els objectius, en funció dels quals podrem fer una estimació del seu grau d'assoliment. Si entenem que els objectius estan adreçats a la població afganesa, a la satisfacció real de les seves necessitats, a la construcció d'un millor futur, no tindrem més alternativa que qualificar l'experiència de fracàs.

¹ En comparació amb els 16 dòlars per persona que van rebre els habitants de Sierra Leone. SCHWEIZER, BEAT (2004): "Moral dilemmas for humanitarianism in the era of 'humanitarian' military interventions", *International Review of the Red Cross*, núm. 855, p. 547-564, p. 551.

² SCHWEIZER, BEAT (2004): *Op. cit.*, p. 557.

Tanmateix, és força qüestionable que aquests fossin els objectius reals de la intervenció a l'Afganistan. Al llarg de la ponència pretendré donar arguments suficients per donar la volta al títol i deixar una porta oberta per referir-nos a aquesta intervenció en clau d'èxit. Perquè el seu objectiu no ha sigut mai la població de l'Afganistan ni la millora de les seves condicions de vida.

Aquesta presentació intenta anar més enllà de l'assenyalament de responsabilitats individuals. No es pretén realitzar un atac a militars o civils amb noms i cognoms (malgrat que en sortirà algun, inevitablement), sinó fer palès que la raó de ser d'aquestes intervencions militars³ presenta una paradoxa entre els interessos locals i els dels governs que hi intervenen. La funció dels exèrcits dels estats o d'agrupacions d'estats, com l'OTAN, no és -mai ho ha sigut- la salvaguarda dels drets humans o la millora de les condicions locals, sinó la satisfacció efectiva dels seus propis interessos, tant de política exterior (compromisos, favors, pressions, visibilitat...) com de política interna (legitimació dels exèrcits, pressuposts militars, discurs i renda política, contractes empresarials, populismes...).

Queda clara, doncs, la intenció d'aquesta presentació: demostrar que la participació internacional -també l'espanyola- en el procés polític iniciat a l'Afganistan a final del 2001 no està adreçada a millorar la situació de la seva població. Per abordar aquest propòsit, tractarem en primer lloc la legalitat de les intervencions militars actuals a l'Afganistan i el rerefons del procés polític, per continuar amb una petita anàlisi dels processos electorals, la impunitat dels *senyors de la guerra* i les condicions de seguretat. Finalment, dedicarem unes línies per tractar dos dels arguments més significatius utilitzats per legitimar la intervenció occidental a l'Afganistan: la situació de la dona i la producció d'opi.

Ràpida cronologia d'esdeveniments recents a l'Afganistan

- 1940 – 1973 Monarquia amb condicions relativament estables
- 1973-78 Successió de règims. Tensió tradició afganesa - polítiques soviètiques
- 1979 Inici de l'ocupació soviètica
- 1980-1988 Guerra URSS – Afganistan (*mujahidins*, amb suport de països com Pakistan o els EUA)
- 1989 Retirada soviètica
- 1989 – 1992 Règim prosoviètic
- 1992 – 1996 Lluites entre diferents actors (després quasi tots formarien l'Aliança del Nord o, millor dit, el Front Unit). Entren i surten dels diferents governs de coalició. Gran destrucció de Kabul i molta violència
- 1996 – 2001 Control talibà a l'Afganistan
- 07 Oct 2001 Operació Justícia Infinita, rebatejada Llibertat Duradora
- 26 Nov 2001 L'Aliança del Nord pren el control de Kabul
- Des 2001 Procés de Bonn. Formació Autoritat Interina Afgana (AIA)
- Gen 2002 Desplegament de la ISAF - *International Security Assistance Force*
- 21 Gen 2002 Inici Conferència de donants de Tokio
- 28 Mar 2002 Creació de la Missió d'Assistència de Nacions Unides a l'Afganistan (UNAMA)
- 11 Jun 2002 Inici Loya Jirga (Gran Assemblea)
- Des 2002 Karzai i els presidents de Pakistan i Turkmenistan signen un acord per construir un gasoducte a través de l'Afganistan que portarà gas del Turkmenistan al Pakistan.
- Ago 2003 L'OTAN assumeix el control de la ISAF
- Gen 2004 Loya Jirga – nova Constitució

³ No incloem aquí les operacions dutes a terme directament a través de l'ONU, els *cascos blaus* (no és el cas de l'Afganistan), malgrat que molt sovint també aquestes són instrumentalitzades interessadament per determinats països.

Oct 2004 Eleccions presidencials - guanya Karzai (55% vots)
Des 2005 Inauguració del nou Parlament
Feb 2006 Conferència de donants a Londres
Oct 2006 L'OTAN pren el control de TOT l'Afganistan (també l'Est, on està Llibertat Duradora)

El debat sobre la legalitat de les intervencions a l'Afganistan

La guerra està prohibida. I perquè aquesta prohibició pogués ser efectiva es va crear l'Organització de les Nacions Unides. El seu Consell de Seguretat es va convertir, així, en el garant de la pau i la seguretat mundials. L'article 2.4. de la Carta fundacional és clar: "Els membres de l'organització, en les seves relacions internacionals, s'abstindran de recórrer a l'amenaça, o a l'ús de la força contra la integritat territorial o la independència política de qualsevol Estat, o de qualsevol altra forma incompatible amb els propòsits de les Nacions Unides".

Però com que no hi ha norma sense excepció, també l'ús de la força pot ser legal en determinades circumstàncies, els criteris de les quals estan ben definits. La primera excepció correspon a la possibilitat que el Consell observi una amenaça a la pau i seguretat internacionals i recorri al Capítol VII de la Carta de l'ONU, que avala l'ús de la força en aquest cas. La segona excepció és el recurs a la legítima defensa, disposició recollida a l'Article 51 de la Carta. A més d'aquestes dues excepcions, n'hi ha dues altres, en desús, fruit de l'herència del context de fi de la II Guerra Mundial en el qual es va desenvolupar la Carta, que avala l'ús de la força en el cas que els cinc membres permanents (i guanyadors de la disputa bèl·lica) l'autoritzin, abans que el Consell de Seguretat sigui funcional, o en el cas de l'ús de la força utilitzat en contra d'algun dels estats enemics de la segona Guerra Mundial.⁴

A dia d'avui, no hi ha cap altre argument vàlid, des del punt de vista de la legalitat internacional, que justifiqui una intervenció militar contra un Estat sobirà. Tanmateix, des de fa segles són recurrents els debats sobre la *guerra justa* o, en una versió recent, la *responsabilitat de protegir*, que tracten de reivindicar l'opció d'agressió militar en situacions de violacions dels drets elementals de les persones apel·lant, en aquest segon cas, al fet que un Estat que no és capaç de protegir la seva població no és un Estat sobirà. En el rerefons d'aquests debats els possibles abusos que la interpretació d'aquests conceptes pot representar ocupen un lloc destacat. Per això, els països febles es mostren radicalment en contra d'aquestes mesures, que veuen com imperialistes.

Malgrat que les condicions per fer un ús de la força legal estan ben definides, la seva interpretació és massa oberta.⁵ Malauradament, el dret internacional es caracteritza per la seva arbitrietat, cosa que condueix sense remei al seu antònim: la injustícia. Aquesta arbitrietat també es fa palesa en el cas de

⁴ NORDQUIST, KJELL-ÅKE (1998): *From "Just War" to Justified Intervention. A theory of International Responsibility*, Uppsala University, Uppsala (Suècia), pàg. 51.

⁵ La Carta va ser dissenyada per polítics, amb una participació d'advocats molt reduïda; el llenguatge utilitzat és ambigu i el fet que hi ha cinc versions lingüístiques diferents amb igual validesa augmenta aquesta ambigüïtat. Pot ser, com afirmen alguns, que aquesta ambigüïtat hagués sigut creada deliberadament, per deixar oberta la possibilitat d'una futura reinterpretació. NORDQUIST, KJELL ÅKE (1998): *Op. cit.*, pàg. 49.

l'Afganistan, que passem a abordar per avaluar la legalitat de les intervencions militars, és a dir, buscarem l'existència d'una resolució per part del Consell de Seguretat o l'opció de legítima defensa basant-nos en l'Article 51. En els dos supòsits existeix polèmica. Això no hauria d'estranyar en un dret internacional intencionadament ambigu.

Va haver-hi una resolució autoritzant la intervenció militar Llibertat Duradora l'octubre de 2001? D'acord amb alguns autors, la resolució 1.368 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides, de 12 de setembre de 2001, donava suport a aquesta intervenció. Fins i tot el Govern espanyol estaria, oficialment, d'acord amb aquesta afirmació.⁶ Tanmateix, aquesta resolució només especifica que: "El Consell de Seguretat està disposat a prendre totes les mesures que siguin necessàries per respondre als atacs terroristes perpetrats l'11 de setembre de 2001, i per combatre el terrorisme en totes les seves formes". No obstant això, en totes les resolucions s'inclouen "acte terrorista" i "legítima defensa" en paràgrafs diferents,⁷ i sense cap vinculació directa. Per tant, contradient les declaracions del Govern espanyol, no es pot dir que hi hagi cap resolució del Consell de Seguretat que proporcioni legalitat a Llibertat Duradora.

Té cabuda, doncs, el recurs a la legítima defensa? Perquè aquesta sigui legal, cal ajustar-se als criteris que la regulen, recollits a l'Article 51 de la Carta. Joana Abrisketa⁸ qüestiona el compliment d'alguns d'aquests criteris en el cas d'Afganistan. Concretament, els principis de provisionalitat, de necessitat de la intervenció i de proporcionalitat.⁹

El principi més qüestionable seria, des del meu punt de vista, la provisionalitat, és a dir, que les hostilitats cessaran en el moment que intervingui el Consell. El Consell de Seguretat es va afanyar a aprovar dues resolucions en què condemnava els atemptats de l'11-S i anunciava diverses mesures dirigides a combatre el terrorisme, destacant la lluita contra el seu finançament i la cooperació entre estats en matèria de seguretat i intel·ligència, donant un termini de 90 dies a tots els països perquè informessin sobre els seus progressos en l'aplicació d'aquests procediments. Respecte d'això, destaca la resolució 1.373, de 30 de setembre de 2001, sobre mesures contra el terror. Altres mesures, relatives a Afganistan i el desplegament de la ISAF (Força Internacional d'Assistència a la Seguretat, en les sigles en anglès) -que des de l'agost de 2003 lidera l'OTAN- van estar autoritzades per les resolucions 1.386 (2001) i actualitzades de manera ininterrompuda. És a dir, el Consell de Seguretat ja va prendre mesures, però els EUA no ha finalitzat la seva intervenció. Sembla paranoic sostenir l'argument que els EUA continuen *defensant-se* d'un atac imminent des de l'Afganistan.

La crítica principal per sostenir el no compliment del principi de necessitat es troba en la seva definició. En un acte de legítima defensa s'intenta repel·lir un

⁶ Resposta del Govern de 3 de juliol de 2006 a una pregunta parlamentària de Joan Herrera (grup Izquierda Verde) del 16 de maig. Referència 184/073643/0000.

⁷ ABRISKETA, JOANA (2002): "El derecho internacional como alternativa a la fuerza armada", en AGUIRRE M. I.M. GONZÁLEZ: *De Nueva York a Kabul. Anuario CIP 2002*, Barcelona, Icaria, p. 55-6.

⁸ ABRISKETA, JOANA. (2002), *Op cit.*, p. 58.

⁹ El no compliment del criteris de la legítima defensa estan analitzats d'una manera més extensa en POZO, ALEJANDRO (2005): "La nova justificació dels conflictes armats. Les intervencions *humanitàries* després de la Guerra Freda", en DIVERSOS AUTORS: *Reptes per a la Pau al Segle XX*, Universitat Internacional de la Pau, Sant Cugat del Vallès, p. 91-110.

acte que s'està cometent. Un acte de represàlia, al contrari, es realitza una vegada l'acte ha estat comés.¹⁰ Quan els EUA van respondre als atacs sobre el seu territori, havien passat 26 dies i el risc de nous atacs imminents era, com a mínim, qüestionable. Per això, cal qualificar la intervenció com un acte de represàlia, és a dir, de venjança i càstig.

Finalment, la proporcionalitat apel·laria, entre d'altres assumptes, al fet que els receptors de les agressions de legítima defensa han de ser els mateixos que els autors de l'atac original. Són els taliban els autors dels atemptats de l'11-S? No entrarem aquí en la responsabilitat de Bin Laden en els atemptats ni en els vincles que aquest personatge pogués tenir amb els taliban, sinó que tornarem a formular-la d'una manera més jurídica: la relació dels taliban amb Al-Qaeda els converteix en coautors, d'acord amb el dret internacional? Segons diverses resolucions del Consell de Seguretat, el suport prestat per un Estat a bandes armades proporcionant armes o un santuari en el seu territori, no pot equiparar-se amb un atac armat.¹¹ Un precedent al respecte el va dictaminar la Cort Internacional de Justícia, quan va declarar que malgrat que estava provada la participació dels EUA en els actes de terrorisme de la *contra*, el seu suport i finançament no era equiparable a un atac armat contra Nicaragua, com demanava aquest últim país.¹² Tal com va dir Richard Falk, les mateixes raons que van justificar bombardejar l'Afganistan podrien legitimar l'atac a més de 20 països, ja que en funció de com es defineixi l'organització Al-Qaeda tots aquestos països podrien estar acusats de donar suport al grup.¹³

Els esforços d'aquest apartat s'han destinat, fins ara, a demostrar la il·legalitat de l'operació Llibertat Duradora en virtut del dret internacional. Ens preguntem ara per les condicions de l'altra missió militar internacional a l'Afganistan, la ISAF, una operació que neix d'una iniciativa il·legal (sense Llibertat Duradora no existiria la ISAF). D'acord amb el dret internacional, no hi ha cap dubte sobre la legalitat d'aquesta operació, ja que el seu desplegament va ser decidit a la Conferència de Bonn i va quedar autoritzada per sis mesos a través de la resolució 1.386 del Consell de Seguretat, de 20 de desembre de 2001, el mandat de la qual ha estat renovat sense interrupció des d'aleshores. Tanmateix, cal esmentar que el fet d'autoritzar una operació militar no equival a donar carta blanca per fer el que s'estimi necessari. Les resolucions van acompanyades d'un mandat, i hi ha motius, com veurem, per pensar que la ISAF s'ha extralimitat en les seves competències. La resolució esmentada autoritza la ISAF a garantir un entorn segur, controlar l'aeroport de Kabul i les comunicacions aèries. Al principi, el mandat estava restringit només a Kabul i els seus voltants (la contínuament sol·licitada extensió del mandat a altres àrees va ser retardada pels EUA fins a l'octubre de 2003). Entre les tasques per garantir un entorn segur poden tenir cabuda l'assistència al Govern i l'entrenament de les forces armades afganeses, però és molt més qüestionable que les tasques de reconstrucció i assistència humanitària, la cerca de terroristes o l'eradicació del cultiu d'opi hi estiguin implícites.

¹⁰ ABRISKETA, J. (2002): *Op cit.*, p. 59.

¹¹ TAIBÓ, CARLOS I ALTRES (2001): "Los bombardeos contra Afganistán son, además de ilegítimos, ilegales", a: http://www.webislam.com/numeros/2001/11_01/BombardeosAfganistan_ilegitimos.htm, 5 de novembre. Consulta: 7-9-04.

¹² CORT INTERNACIONAL DE JUSTÍCIA (1986): "Activités militaires et paramilitaires au Nicaragua et contre celui-ci (Nicaragua c. Etats-Unis d'Amérique)", 27 de juny.

¹³ FALK, RICHARD (2001): "A just response", *The Nation*, 8 d'octubre.

Vincles entre la ISAF i Llibertat Duradora

El que m'interessa destacar aquí són els vincles existents entre les dues operacions militars. Els EUA han intentat fusionar de facto la ISAF amb Llibertat Duradora per legitimar aquesta última amb la cobertura de l'ONU. Tanmateix, s'intentarà demostrar com en aquest intent s'ha conduït al conjunt fusionat al marge de la legalitat internacional. En realitat, més que d'una fusió entre aquestes dues operacions, podríem parlar de la ISAF com d'una operació "integrada" a Llibertat Duradora o, més aviat, una "ramificació". Els vincles entre les dues intervencions es poden donar en dos àmbits: l'operacional i el dels Equips de Reconstrucció Provincial (PRT, en les sigles en anglès).

En el vessant operatiu, destaca el fet que les dues operacions estiguin sota el comandament d'una mateixa persona, un oficial dels EUA. Fent un seguiment de les tropes d'aquest país (que té uns 17.000 soldats a la ISAF (d'un total de 35.500 de 37 països) i altres 8.000 a Llibertat Duradora), es comprova fàcilment que les forces nord-americanes constitueixen la pràctica totalitat de les tropes de la ISAF a l'Àrea Est controlada per l'OTAN (els EUA controlen la seu, la base de suport avançada i 10 dels 12 PRT d'aquesta regió). Precisament aquesta és la zona amb major desplegament de tropes de Llibertat Duradora dels EUA. És absurd pensar que els EUA fan una distinció operativa (interna o externa) entre la ISAF i Llibertat Duradora tenint els soldats desplegats a la mateixa zona, pagats i dirigits per unes mateixes persones i, fins i tot, tenint uns mateixos objectius. Els EUA van deixar molt clar des del principi la seva intenció de no participar en una eventual reconstrucció de l'Afganistan.¹⁴ Per altra banda, les fonts nord-americanes consultades no estableixen una distinció entre les operacions quan parlen del desplegament de soldats dels EUA a l'Afganistan. Fins i tot el Congrés nord-americà no diferencia entre aquestes dues operacions per aprovar el pressupost de les operacions militars a l'Afganistan. A més, els EUA no solen discriminar entre l'Afganistan i l'Iraq i les referències a aquestes dues intervencions queden considerades sota l'epígraf "Guerra contra el Terror". Però la fusió de facto no només és reconeguda als EUA, fins i tot Alemanya reconeix que, des de la ISAF, col·labora amb l'operació Llibertat Duradora amb 100 soldats de tropes especials i 6 avions Tornado.¹⁵ La connivència d'Espanya amb aquesta integració operativa també es va fer palesa quan l'aleshores ministre de Defensa José Bono va declarar que el Govern espanyol no s'oposaria a una fusió entre l'operació Llibertat Duradora i la ISAF.¹⁶ Malgrat això, a les converses en el Congrés de Diputats de maig de 2006 el Govern es fa esforçar a diferenciar les dues operacions militars davant de les preguntes insistents d'alguns parlamentaris.

Els PRT també són un punt d'integració entre les dues operacions militars. Per una banda, els PRT van ser una creació de Llibertat Duradora per guanyar-se les simpaties de la població local, un acte de cinisme considerant els bombardejos nord-americanes. A poc a poc va transferir els PRT a la ISAF, perquè aquesta treballés el tema (de fet, uns únics soldats han estat a PRT primer sota Llibertat Duradora i ara (els mateixos!) sota ISAF). Malgrat que hi ha PRT de la Coalició i PRT de la ISAF, des del 2005 tenen els mateixos "termes de referència". Per altra banda, els PRT són també utilitzats com a

¹⁴ BBC, 4 de novembre de 2001.

¹⁵ *El País*, 1 de juny de 2007, p. 6.

¹⁶ *El País*, 10 de febrer de 2006, p. 23.

centres de col·lecta d'informació pel govern central, la policia, el servei d'intel·ligència, i les forces de Llibertat Duradora (per exemple, al PRT alemany de Mazar-i-Sharif treballa un *political officer* del Departament d'Estat dels EUA).

La Missió d'Assistència de l'ONU per a l'Afganistan

A part de les operacions estrictament militars, cal fer esment de la intervenció civil de l'ONU, la UNAMA, que es va establir el 28 de març de 2002 a través de la resolució del Consell de Seguretat 1.401. Originalment pensada per donar suport a la reconstrucció i la reconciliació nacional, des del 23 de març de 2006 està encarregada de proporcionar consell polític i estratègic; promoure bones pràctiques de mediació en disputes; assistir el Govern en la implementació de les directrius establertes a la Conferència de Londres; promoure els drets humans; donar assistència tècnica, i gestionar totes les activitats de l'ONU humanitàries i de recuperació, reconstrucció i desenvolupament, en coordinació amb el Govern. La UNAMA compta amb un personal de menys de 1.000 individus, el 80% afganesos.¹⁷ Els molt reduïts recursos econòmics i humans destinats a la UNAMA són una mostra clara de l'escassa atenció que els assumptes civils afganesos desperten a l'Occident. A més, malgrat que la UNAMA és una missió eminentment civil, ha hagut d'encarregar-se també del procés de Desarmament, Desmobilització i Reintegració de combatents.

La participació espanyola

Operació Llibertat Duradora

Oficialment, Espanya va participar en aquesta operació contrària al dret internacional entre el gener de 2002 i el juliol de 2004. Tanmateix, la data real d'inici d'aquesta participació se situa a l'octubre de 2001, quan va començar la cadena de bombardejos sobre l'Afganistan. La raó que avalaria aquesta tesi no està determinada per la ingerència directa de soldats espanyols, sinó per la significativa col·laboració amb les forces d'ocupació: el Govern espanyol va permetre l'entrada de 38 bucs nord-americans a la base naval militar de Rota, i un total de 480 avions dels EUA van fer escala a les bases espanyoles de Morón i Rota en la seva campanya de bombardejos. A més, Aznar va posar a disposició dels EUA unitats dels tres exèrcits, malgrat que Bush va declinar l'oferiment.

De manera oficial, la participació espanyola va consistir en el desplegament de 548 soldats a un mateix temps (contingent màxim, sense comptar reemplaçaments), a més de la presència d'alguns oficials a Tampa (Florida, EUA). Dins de Llibertat Duradora, el 2002, dues fragates, un buc d'aprovisionament i un avió P-3 Orion de patrulla marítima van estar buscant persones presumptament vinculades a Al-Qaeda i els taliban a la Banya d'Àfrica (costa de Djibouti i Somàlia).¹⁸ A Bagram (Afganistan), es va instal·lar un hospital de campanya (42 soldats de la Unidad Médica de Apoyo al Despliegue), amb diversos C-130 (Hércules) i quatre helicòpters. El cost total

¹⁷ Vegeu pàgina web de la UNAMA a <http://www.unama-afg.org>.

¹⁸ *El País*, 10 de febrer de 2006, p. 23.

de la participació espanyola (pagat pel Govern) va ser de 197,8 milions d'euros i hi va haver dos morts.

Operació ISAF (Força Internacional d'Assistència a la Seguretat a l'Afganistan)

L'exèrcit espanyol està present a Kabul, a l'Equip de Reconstrucció Provincial (PRT) de Qala-i-Naw i a una base de suport avançada i la Caserna de Coordinació Regional a Herat. Sense ser cap prioritat en termes de seguretat per al Govern afganès o l'OTAN, Espanya instruirà, equiparà i finançarà pel seu compte dues companyies de l'exèrcit afganès per ser desplegades a la província de Badghis.¹⁹ Malgrat que va arribar a un màxim de 1.087 soldats desplegats, actualment compta amb 690 soldats, als quals aviat caldrà afegir més efectius.²⁰

El cost de la ISAF per a les arque espanyoles ha estat, sense comptar l'any 2002 ni les despeses posteriors a setembre de 2006 (no disposem de dades), de 583,97 milions d'euros. Només els nou primers mesos de 2006 van suposar 236,95 milions d'euros. La majoria de morts de soldats espanyols a l'exterior ha sigut a l'Afganistan, on 80 dels 83 morts en total ho han estat d'accident de transport aeri. Per altra banda, d'acord amb l'avaluació del Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS) de març de 2006, el 52% dels enquestats es manifestava a favor del desplegament a l'Afganistan, mentre que el 45% hi estava en contra.

El rerefons de la reconstrucció a l'Afganistan

Feta aquesta introducció prèvia sobre les operacions militars a l'Afganistan, passarem a demostrar el missatge central d'aquesta ponència, que insisteix que no és cert que l'objectiu primari de l'OTAN ni dels països que participen amb tropes a l'Afganistan sigui millorar les condicions de vida de la població local. L'objectiu és assolir els propis interessos. Dit d'una altra manera, la millora de les condicions de vida de la població afganesa només és considerada quan és compatible amb els interessos dels països estrangers. Per això, i per exemple, desarmar o portar a determinats *senyors de la guerra* davant d'un tribunal no és assolible, pels morts i les tensions que aquesta mesura implica.

El rerefons de la guerra a l'Afganistan conté elements tant de política interior com d'exterior. Malgrat que cada país presenta unes condicions i interessos particulars per legitimar la seva participació a l'Afganistan, els arguments són generalment aplicables al conjunt de països. En primer lloc, és esclaridor que l'enorme majoria de fons internacionals destinats a l'Afganistan estiguin militaritzats.

Si el veritable objectiu de la intervenció a l'Afganistan fos la reconstrucció del país i el benestar de la població, caldria esperar que la quantitat de fons disponibles mostrés aquesta lògica. Tanmateix, les dades són clares i apunten

¹⁹ *El País*, 1 de juny de 2007, p. 30.

²⁰ Recentment ha estat aprovat el desplegament de l'EUPOL Afghanistan, formada per 160 policies de la Unió Europea, inclosos sis experts jurídics, per instruir durant tres anys les forces de seguretat locals. Hi participen 14 policies i guàrdies civils espanyols. Tots aniran armats. *El País*, 1 de juny de 2007, p. 6.

cap a una altra direcció. A la conferència de donants de Tokyo el 2002 les Nacions Unides van demanar 10.000 milions de dòlars per atendre totes les necessitats de reconstrucció i humanitàries del país durant els següents deu anys. Només es van recaptar 5.200 milions i es va qualificar l'esdeveniment d'"èxit". El 2004, a la Conferència Internacional sobre l'Afganistan duta a terme a Berlín, es van oferir 8.200 milions de dòlars (una part dels quals ja havien estat promesos a Tokyo). A principi del 2006, a la Conferència de Londres es van prometre 10.500 milions de dòlars (un 20% dels quals eren promeses anteriors).²¹ Cal comparar aquestes promeses (que poden no materialitzar-se) amb els diners desembutxacats per a assumptes militars. Malauradament, no ha estat possible obtenir una estimació dels costos totals de l'operació ISAF o de Llibertat Duradora, ni sabem quina part dels fons promesos tenen un rerefons militar. En qualsevol cas, una ràpida extrapolació del cas espanyol al conjunt de la ISAF fa palès que només els costos de la ISAF multipliquen els diners promesos per a assumptes civils. En el cas dels EUA que, recordem-ho, no fan distinció entre la seva participació a ISAF i a Llibertat Duradora (i s'adrecen al conjunt amb aquesta última denominació), deixa clar quines són les prioritats del Tio Sam: entre el 2001 i el 2005 van destinar a l'Afganistan 76.000 milions de dòlars per a assumptes militars, mentre la quantia dels fons "no-militars" va ser de 7.000 milions.²²

Fins i tot una bona part dels diners que es destinen a temes civils estan, d'alguna manera, controlats per militars o dirigits a legitimar la presència de tropes. Algunes ONG han manifestat que es van sentir pressionades o forçades pels seus ministeris d'Afers Exteriors a col·laborar amb els PRT i els militars (per exemple, l'ONG danesa DACAAR i el PRT danès). També les agències governamentals: d'acord amb declaracions de treballadors de l'Agència Espanyola de Cooperación Internacional (AECI), aquesta agència ha estat forçada (en contra de la seva valoració autònoma) a treballar juntament amb els militars espanyols al PRT sota el seu control.

Les relacions entre afganesos/es i estrangers/es responen a patrons netament colonials. Els locals gestionen el dia a dia, però les decisions les prenen les potències d'ocupació, sense consultar amb unes autoritats afganeses en les quals no confien. Com es va acordar a Tokyo, cada país finança l'Afganistan a través de les seves agències humanitàries. Ni tan sols informen les autoritats locals o s'hi coordinen. Això augmenta el protagonisme i la visibilitat del donant, però ignora el Govern, fomenta que només es treballi on hi ha mitjans de comunicació i facilita caure en redundàncies, fàcilment evitables amb la creació d'uns fons únic.

A continuació, analitzem superficialment quins han estat els elements més destacats per al Govern espanyol d'aquests dos vessants, intern i extern, per abordar després tres elements destacats dels interessos econòmics que genera l'Afganistan.

Espanya: una contribució militaritzada

²¹ IRIN, 2 de febrer de 2006, disponible a: <http://reliefweb.int>

²² KOSIAK, STEVEN (2006): "The Cost Of US Military Operations in Iraq and Afghanistan Through Fiscal Year 2006 and Beyond", Center for Strategic and Budgetary Assessments, disponible a: <http://www.csbaonline.org/>, 4 de gener.

Examinem en primer lloc quina ha estat la contribució del cas espanyol. Les dades són reveladores de la militarització de les relacions entre el Govern espanyol i el poble de l'Afganistan:

	<i>Fons militars (euros)</i>	<i>Fons civils totals (euros)</i>	<i>Percentatge militar</i>
2004	137.813.183 ISAF:102.570.869 / LI.Durad.: 35.242.314	13.326.276	91,18%
2005	223.717.845 ISAF: 223.629.915 / LI.Durad.: 87.930	15.287.742 (4.266.339 reembossables)	93,6%

Taula 1.²³ *Esforços econòmics civils i militars del Govern espanyol a l'Afganistan*

<i>Any 2005 (dades en euros)</i>	<i>Fons militars</i>	<i>Fons acció humanitària</i>	<i>Fons bilaterals - Ajuda Oficial al Desenvolupament</i>
Total Estat Espanyol	416.508.639	32.723.067,19	1.498.725.440
Total Afganistan	223.717.845	246.589	15.287.742
Percentatge (Afganistan / total Estat espanyol)	53.71%	0.75%	1,02%

Taula 2.²⁴ *Despesa Estat espanyol a l'Afganistan respecte de la total de l'Estat espanyol a l'exterior en temes militars i civils*

<i>Ministeri</i>	<i>Aportació</i>	<i>%</i>	<i>Ministeri</i>	<i>Aportació</i>	<i>%</i>
Subvencions a ONGD (AECI)	0	0	Trabajo y Asuntos Sociales	0	0
Altres - Asuntos Exteriores	0	0	Educación y Ciencia	0	0
Economía y Hacienda	0	0	Otros Ministerios / resta	281.313	2,11
Comercio, Industria y Turismo	0	0	Comunitats Autònomes	339.272	2,55
Defensa	12.567.385	94,3	Entitats locals	138.306	1,04
Total: 13.326.276 euros					

Taula 3. *Origen cooperació bilateral governamental espanyola el 2004. Font: Informe de seguiment PACI 2004*

<i>Sector CAD</i>	<i>Euros</i>	<i>Sector CAD</i>	<i>Euros</i>
Infraestructura i serveis bàsics	13.260.116	Sectors productius	0
<i>Educació</i>	227.429	Multisectorial	66.160
<i>Salut</i>	950.112	Bens / ajuda general per a programes	0
<i>Salut reproductiva</i>	0	Activitats relacionades amb el deute	0
<i>Abastament i dep. d'aigua</i>	0	Ajuda d'Emergència	0
<i>Govern i societat civil</i>	11.898.586	Costos administratius	0
<i>Altres serveis i infraestructures socials</i>	183.989	Suport a ONGD	0

²³ Font: Elaboració pròpia, a partir de dades dels informes de seguiment PACI (Plan Anual de Cooperación Internacional) de 2004 i 2005 i de la Resposta parlamentària a Mª Asunción Oltra Torres (grup Popular), en *Boletín Oficial de las Cortes Generales*, Congreso, núm. 458, 2 de novembre de 2006, pp.320-1.

²⁴ Font: Elaboració pròpia, a partir de dades de l'informe de seguiments PACI de 2005, la Resposta parlamentària a Mª Asunción Oltra Torres: *Op. Cit.* i IECAH (2006): *La Acción humanitaria en 2005: un año de desastres y... mucho más*, Madrid, desembre.

Infraestructura econòmics	i	serveis	0	No especificats / no classificat	0

Taula 4. Destinació cooperació bilateral governamental espanyola a l'Afganistan el 2004. Font: Informe de seguiment PACI 2004

Les quatre taules fan palesa la militarització de la contribució espanyola al procés polític a l'Afganistan. La taula 1 mostra que més del 90% de tots els fons estan destinats a finalitats militars. La taula 3 evidencia que, dels fons civils, el 94% provenen del Ministeri de Defensa. Com a conseqüència d'això podem concloure que la pràctica totalitat dels fons espanyols destinats a l'Afganistan tenen una destinació o un origen militar.

La taula 2 demostra que l'Afganistan només és una “prioritat” per al Govern espanyol en matèria militar. En principi, sembla una contradicció que un país que representa més del 53% de la despesa militar espanyola a l'exterior només signifiqui el 0,75% de l'acció humanitària espanyola o l'1.02% de la cooperació bilateral total.²⁵ Ni tan sols figura en la llista de països prioritaris de la cooperació espanyola. La resposta és força evident, i demostra que els interessos en aquest país tenen més relació amb l'OTAN i la geoestratègia que amb la població afganesa: tant si ens agrada com si no, Espanya presenta una sobirania estatal molt limitada des que va entrar a formar part de l'OTAN. L'Aliança Atlàntica dicta el que més l'interessa i els estats membres han d'acatar les seves directrius. Fins i tot en el cas que Espanya no volgués participar en les dinàmiques militars en l'Afganistan, seria molt difícil que pogués desentendre-se'n. L'OTAN necessita l'Afganistan, es tracta de la seva primera operació fora de l'àrea euroatlàntica operada d'acord amb una resolució del Consell de Seguretat. Per altra banda, no és cap secret que l'OTAN està sotmesa als EUA, per la qual cosa els interessos militars nord-americans es converteixen, automàticament, en interessos de l'OTAN.

Política interior

El militarisme a Espanya es troba en crisi permanent. Els tres exèrcits espanyols tenen problemes significatius per aconseguir engreixar el seu nombre d'efectius. Per altra banda, el mateix Ministeri de Defensa no amaga que realitzar “tasques humanitàries” millora la imatge de l'exèrcit i el legitima. L'ajuda humanitària també seria un instrument necessari per legitimar qualsevol acció militar. D'acord amb un estudi d'opinió, les accions militars a l'estranger només estarien justificades en cas d'invasió del territori nacional espanyol (69% de les persones enquestades), per distribuir ajuda humanitària (46%) i per imposar la pau en aquestes mateixes zones (39%).²⁶ A més, aquests arguments serien, d'acord amb un altre estudi, els únics vàlids per justificar un augment del pressupost militar, i revertir així la negativa generalitzada a destinar més fons a Defensa: un 52% va estar d'acord d'augmentar els pressuposts “per finançar la participació espanyola en missions internacionals de pau”, davant d'un 23% que va trobar aquesta mesura injustificada.²⁷

²⁵ El Govern espanyol va prometre a la Conferència de Londres de 2006 que hi destinaria 182 milions de dòlars però, de moment, només es tracta de promeses i no estan clars els terminis temporals, la qualitat de la “donació” (condicionada, reembossable...) o el grau de militarització que tindran aquests fons.

²⁶ HUESO, VICENTE (2002): “La opinión pública española tras el 11-S”, *Revista Española de Defensa*, Núm. 175, setembre.

²⁷ Díez, JUAN (2002): “La imagen de las FAS y la defensa nacional”, *Revista Española de Defensa*, març.

Per aquestes raons no sorprèn l'estratègia duta a terme a la campanya de Defensa 2004-05, on el 100% de les imatges del vídeo promocional corresponien a tasques autodenominades humanitàries. Tanmateix, aquest mateix any 2004 només es va destinar a "acció humanitària" el 0,006% del total de pressupost militar.²⁸ Un 0,006% de pressupost legitimava un 100% d'imatges.

Però els arguments de política interior no es limiten a l'exèrcit, sinó que l'Afganistan sovint forma part de la crispació política que es manifesta diàriament al Congrés de Diputats. L'Afganistan com a instrument de política interna. Només així es justifica que, a partir de la mort d'un sergent de l'exèrcit espanyol a l'Afganistan per un accident de trànsit, el líder del PP Mariano Rajoy demanés la compareixença del president del Govern per donar explicacions de si Espanya participa en "accions de guerra" a l'Afganistan. Aquests fets s'han convertit en una tradició després de cada incident de les tropes espanyoles a l'exterior, independentment del lloc i la causa. El mateix Rajoy ja va dir que els soldats espanyols "no iban a poner tiritas ni a ayudar a ancianas a cruzar la calle", sinó que "iban a una operación hostil"²⁹, i tot seguit José Bono, ministre de Defensa, va qualificar la contribució espanyola de "misión de paz", ahora que assegurava que els soldats espanyols eren a l'Afganistan "para luchar contra el terrorismo".³⁰ Un extracte de les discussions polítiques que va representar l'Afganistan al Congrés de Diputats el maig de 2006, amb motiu de l'ampliació del contingent espanyol en 150 soldats, s'adjunta en el quadre següent:

Autor	Comentari
Cuadrado Bausela, PSOE	"No es que haya una resolución que apruebe esta misión, es que es de Naciones Unidas. A nuestros soldados y a nuestros cooperantes les dirige Naciones Unidas" (...) "Es una misión de Naciones Unidas, de Naciones Unidas, de Naciones Unidas"
Alonso Suárez, ministre de Defensa	"a medida que se incrementa la cooperación civil deben aumentarse los recursos de seguridad" [Afganistán] "tiene una situación geoestratégica que le hace especialmente interesante y necesario para la intervención de la comunidad internacional"
Zaplana Hernández-Soro, PP	"les exigimos, señor ministro, seriedad y transparencia"
Maldonado i Gili, Convergència i Unió (CiU)	"¿Por qué CiU dirá sí a la petición del Gobierno? (...) para consolidar la democracia, para luchar contra el terrorismo y para luchar contra esta lacra que es el tráfico de drogas" "hay tráfico de drogas, menos que antes, sin duda"
Olabarría Muñoz, Grup Basc	"nos gustaría que esta incorporación de nuevos soldados españoles se incardine en lo que usted pretendidamente ha comentado, garantizar la seguridad de los que ya están, manteniendo el sentido profundo y esencial, incluso legal, de la misión de las tropas españolas destinadas en Afganistán de naturaleza humanitaria" "Yo no quiero que las tropas españolas se incorporen a operaciones como la denominada por EE.UU. Libertad Duradera, eufemismo verdaderamente patético y vergonzante. Es una garantía que nosotros le pedimos que manifieste de manera clara y concreta"
Llamazares Trigo,	"Sin la operación ISAF no existiría Libertad Duradera y sin Libertad Duradera no existiría la operación de ISAF"

²⁸ POZO, ALEJANDRO (2007): "Los ejércitos 'humanitarios'. Las operaciones españolas en el exterior 1999-2005", dins d'OLIVERES, A., I ORTEGA, P.: *El Militarismo en España*, Barcelona, Icaria, p. 43-84.

²⁹ *El Mundo*, 24 d'agost de 2005.

³⁰ *El Mundo*, 25 d'agost de 2005.

Izquierda Verde	"Son palabras del embajador español en Afganistán. Dice: Ya no estamos ante una posible fusión de ISAF y de Libertad Duradera, es decir, de la guerra y de la operación de Naciones Unidas, porque ha sido dificultada en el marco de la OTAN -por suerte, entre otros, por el Gobierno español-, sino que estamos ante una integración -lo ha dicho así recientemente a la Cadena Ser el embajador- de la operación Libertad Duradera en la operación de la OTAN. Es decir, que ahora EE.UU. disminuye su volumen de tropas en el marco de Libertad Duradera, pero se aumentan las tropas en el marco de la OTAN para ejercer el mismo papel"
Mardones Sevilla, Coalición Canaria	"y este diputado prefiere que nuestras Fuerzas Armadas estén en la luz o en la oscuridad de los campos de Afganistán que entre los cuatro muros de los cuarteles dentro de España. Allí es donde hacen falta (...) Señor ministro, los que se necesiten, 150 ó 300, porque es un servicio de interés nacional"
Rodríguez Sánchez, G. Mixto	"Libertad Duradera tiene unos objetivos estratégicos clarísimos y hay una coincidencia, por lo menos indirecta, de lo que es la ISAF en este objetivo estratégico imperial"
Cuadrado Bausela, PSOE	"¿Por qué a Afganistán no y a Kosovo sí? ¿Por qué a Afganistán no y a la República Democrática del Congo sí? ¿Por qué a Afganistán no y a Haití sí?"

Font: Congreso, Diario de Sesiones, 11/06/06, núm.175, p. 8778-8791.

Convé recordar que a les forces espanyoles no les dirigeix l'ONU sinó els EUA i l'OTAN, que als cooperants no hauria de dirigir-los ningú dels esmentats, que els costos de seguretat són infinitament més alts que els civils, que la lluita contra el terrorisme o les drogues no són competències directes de la ISAF, o que la producció d'opi està en constant augment. Només els grups Mixto i Izquierda Verde es van oposar a l'ampliació del contingent espanyol.

Interessos econòmics

Deixem el cas espanyol i tornem al rerefons general de la guerra per abordar tres dels factors clau per entendre la intervenció a l'Afganistan:

Per una banda, les concessions contractuals per a la reconstrucció. La major part dels diners destinats a aquests menesters acaben en mans de corporacions occidentals -principalment dels EUA- i el gros de l'ajuda és condicionada (ha de ser gastada en interessos del país donant). Segons s'afirma, el 75% dels diners que provenen dels països donants és canalitzat a través de grups parlamentaris de *senyors de la guerra* o per contractistes privats.³¹ A més, la corrupció administrativa és força evident, tant per als observadors estrangers (que mantenen així xarxes de clientela), com per a la comunitat local (que no confiarà, per tant, en l'actual procés polític). Entre els nous projectes "prioritaris" es troben un centre comercial i un luxós hotel de cinc estrelles, tots dos a Kabul. Un exemple destacat d'aquesta política de contractes a l'Afganistan el podem trobar en un informe de la Canada Peace Alliance:

"El grup Louis Berger (LBG) va obtenir contractes per un total de 655 milions de dòlars per a escoles, clíniques i construcció de carreteres, malgrat que la seva experiència proveint aquests tipus de projectes bàsics és depriment. La carretera de Kabul a Kandahar és un bon cas d'estudi. Companyies turques i índies havien ofert construir l'autopista a 250.000 dòlars per kilòmetre. LBG va oferir construir l'autopista a 700.000 dòlars per

³¹ LACOMBE, SID (2007): "Bring the Troops Home Now", Canadian Peace Alliance, 16 de febrer, <http://www.acp-cpa.ca/en/BringTheTroopsHomeNow.pdf>, p. 13.

kilòmetre. Els EUA van donar el contracte a LBG (el qual té forts enllaços amb la Casa Blanca). Ells [LBG] van acordar subcontractar la construcció de l'autopista a la mateixa companyia índia i es van embutxacar la resta dels diners”.³²

En segon lloc es troben les companyies que proporcionen “suport” per a la reconstrucció. L'Afganistan, com l'Iraq, són dos exemples de les noves tendències que apunten a la proliferació de companyies militars i de seguretat privades (companyies de mercenaris), que proporcionen serveis que van des de la protecció passiva a tasques d'assistència amb forces armades (serveis logístics, assessoria i entrenament i, fins i tot, combat). Entre els clients figuren diplomàtics, empreses, exèrcits, agències internacionals i ONG. Destaquen dos exemples: Kellogg Brown & Root (de la nord-americana Halliburton Corp) ha construït les bases militars a l'Afganistan, Pakistan, Kirguizistan i Uzbekistan; i la seva compatriota DynCorp està encarregada del manteniment de les casernes de la força aèria dels EUA a les repúbliques centreasiàtiques i de la protecció personal del president Hamid Karzai. Aquestes companyies absorbeixen molts excombatents afganesos, els quals no participaran dels processos de desmobilització i desarmament.

Finalment, cal esmentar també el paper que els hidrocarburs i els jaciments minerals juguen a l'Afganistan. Per una banda, cal assenyalar que la importància de l'Afganistan en aquests assumptes no radica en la presència física d'aquests elements en territori afganès sinó en la ubicació del país en una ruta estratègica per transportar les copioses reserves de l'Àsia Central cap a l'Índic (Pakistan) i, d'aquí, als mercats internacionals. La resta de rutes possibles, Rússia, Caspi/Turquia o Iran, no comptaven (ni compten) amb el vistiplau dels EUA.

Per altra banda, cal admetre que les estimacions de potencial d'aquests negocis probablement han estat exagerades. Tanmateix, el volum de reserves és suficientment significatiu, les rutes alternatives d'extracció cap als mercats mundials són suficientment limitades i les dinàmiques sobre el terreny són suficientment visibles com per pensar que el control sobre l'Afganistan juga un rol important en aquests negocis. Uzbekistan i Tadjikistan destaquen pels seus jaciments d'or i plata, i les reserves petrolieres provades al mar Caspi es troben entre 16 i 32 milers de milions de barrils (mmb) (les estimacions el 2000 per als EUA, amb Alaska, eren d'uns 22 mmb, i el Mar del Nord, de 17 mmb; Orient Pròxim tenia entre 10 i 15 vegades més reserves que el mar Caspi). Les reserves de gas al mar Caspi oscil·len entre els 236 i els 337 bilions de peus cúbics, bpc, mentre que els EUA tenen uns 300 bpc. Tanmateix, les primeres estimacions del Departament d'Energia dels EUA parlaven de 100-150 mmb i, en conseqüència la política dels EUA envers l'Afganistan tenia en els hidrocarburs una de les seves motivacions principals. La producció el 1996 de petroli i gas al mar Caspi era d'1 milió de barrils per dia i 3,3 bpc anuals. Només es van exportar 140.000 barrils i 0,8 bpc fora de l'antiga URSS. Hi havia urgència per construir oleoductes i gasoductes que permeteren l'accés a mercats més grans.³³

³² LACOMBE, SID (2007): *Op. cit.*, p. 12, traducció pròpia.

³³ Dades d'aquest paràgraf disponibles a: RASHID, AHMED (2000): *Taliban. Islam, oil and the new Great Game in Central Asia*, London and New York, I. B. Tauris, p. 144-145.

Les connexions entre els hidrocarburs i la política a l'Afganistan és força evident. Valguin tres exemples per demostrar-ho: en primer lloc, l'adjunt de Mahmud Mestiri, antic enviat especial de l'ONU a l'Afganistan, va ser Charles Santos, conseller polític de la petroliera Unocal i pròxim a l'Administració dels EUA. Unocal fins i tot va proposar als EUA el reconeixement del règim dels taliban a l'Afganistan.³⁴ Segon, el 28 de novembre de 1997 una delegació dels taliban va aterrar a Texas per visitar Unocal a Sugarland. Posteriorment, es van trobar amb oficials del Departament d'Estat dels EUA.³⁵ També van visitar l'Argentina, mesos abans, convidats per la petroliera Bidas. Es diu que la companyia Unocal es va retirar de la zona a final dels noranta, com a conseqüència de les pressions de Washington,³⁶ però a mitjan 1999 Delta Oil i Unocal continuaven inspeccionant la ruta afgana i, ara també, possibles explotacions mineres.³⁷ Finalment, l'empresa multinacional dels EUA Halliburton (dirigida durant anys per Dick Cheney) va obtenir els drets per a la construcció d'un oleoducte que travessarà l'oest de l'Afganistan per extraure els hidrocarburs de l'Àsia central.

Eleccions lliures i democràtiques?

El procés democràtic va començar amb les presses dels EUA per obtenir resultats tangibles. I amb les presses es va deixar al marge les formes. Els EUA van escollir com a president del país al pastun Hamid Karzai, un exassessor de la esmentada petroliera texana Unocal. Karzai acudia a Bonn vinculat al Grup de Roma, que preferia Abdul Sattar Sirat, principal assessor de l'exmonarca Zahir Shah, com a representant de l'Afganistan. Però Karzai era el favorit dels EUA.

L'elecció del president a la Loya Jirga

L'11 de juny de 2002, i durant nou dies, es va celebrar a Kabul la Loya Jirga, la Gran Assemblea de notables, complint amb els sis mesos previstos des de la Conferència de Bonn. Feia més de mig segle que no es celebrava la màxima manifestació de la voluntat del poble de l'Afganistan, a través dels seus principals líders. A Kabul, es van reunir, finançats per l'ONU, entre 1.600 i 2.000 delegats (segons el mitjà que es consulti). Es pretenia decidir sobre el nou Cap de Govern, el seu gabinet provisional fins a les eleccions i el nou Parlament.

El procés va ser una enganyifa. Tant l'exmonarca com els principals rivals de Karzai es van retirar per pressions dels EUA a través de l'enviat dels EUA, Zalmay Khalilzad (també exassessor d'Unocal), i altres funcionaris occidentals.³⁸ Karzai va ser acusat de negociar amb els *senyors de la guerra*.

³⁴ ROY, OLIVIER (1999): «Talibanes: sharía más gasoducto», en LE MONDE DIPLOMATIQUE, EDICIÓN ESPAÑOLA (1999): *Geopolítica del Caos*, Madrid, Debate, p. 221-228, p. 224-225.

³⁵ RASHID, AHMED (2000): *Op. Cit.*

³⁶ GOODHAND, JONATHAN (2000): "From Holy War to Opium War? A Case Study of the Opium Economy in North-eastern Afghanistan", *Disasters*, vol. 24, n. 2, Juny, 87-102, p. 90.

³⁷ RAICH, JORDI (2000): «Reseña del libro *Taliban. Islam, Oil and the New Great Game in Central Asia*», *Papeles de Cuestiones Internacionales*, núm. 71, Centro de Investigación para la Paz.

³⁸ BBC (2002): "Afghani gathering elects chairman", 13 de juny; UNOCHA (UNITED NATIONS OFFICE FOR THE COORDINATION OF HUMANITARIAN AFFAIRS) (2002): "Afghanistan: Karzai poised for presidency",

Un alt funcionari internacional, preocupat, va declarar que «si el nou Govern es percebut com a resultat de la pressió dels EUA, no funcionarà».³⁹ Al menys setanta delegats es van queixar perquè se'ls negava un vot lliure i Human Rights Watch va denunciar amenaces i suborns per part de les faccions armades, a més d'interferències per part dels serveis de seguretat afganesos.⁴⁰ I l'ONU va afirmar que vuit candidats a la Loya Jirga van ser assassinats el maig, malgrat que no va quedar clar que fos per motius polítics. «Hem trobat alguns mètodes il·legals en les eleccions i interferències per part de l'Aliança del Nord, com oferiments de diners i telèfons mòbils als seus votants», va dir Aji Habibullah, un observador electoral de l'ONU.⁴¹ Sima Samar, ministra interina dels assumptes de la dona: «Això no és una democràcia. És un segell de goma. Tot ha estat ja decidit pels poderosos».⁴²

Eleccions presidencials de 2004

El procés electoral també va estar ple d'irregularitats, com les que s'enumeren a continuació: privilegis a les zones tadjiques i uzbeques, que van estar sobreestimades;⁴³ falta d'observadors internacionals;⁴⁴ favoritismes a Karzai (va utilitzar els recursos dels EUA (viatges en helicòpter per tot el país, publicitat...) i del govern afganès, mentre la resta no va tenir cap mitjà per donar-se a conèixer); falta de seguretat (algunes petites escaramusses i atacs puntuals); la tinta amb la qual s'identificava els votants podia esborrar-se fàcilment, cosa que permetia tornar a votar; registre de votants mal elaborat (en quatre províncies es va superar el 140% de la població censada,⁴⁵ i molts votants tenien diverses paperetes); marginació de les dones (a les poblades províncies de Kandahar i Uruzgan, només es van registrar el 2% i 4% de les dones censades, respectivament,⁴⁶ malgrat que es va insistir que en total ho van fer prop del 40%); amenaces i atacs contra els candidats a la presidència i els seus votants,⁴⁷ i en molts pobles i aldees, tots i totes van votar el candidat que van escollir les autoritats. Tot el procés va estar caracteritzat per les presses, malgrat que l'OSCE va declarar que «les condicions actuals i anticipables a l'Afganistan queden substancialment per sota de les que l'OSCE considera com a mínim necessàries per a qualsevol observació electoral

12 de juny; ROHDE, D. I.C. GALL (2004): «Favoritismo en las elecciones afganas», *The New York Times*, 7 d'octubre.

³⁹ *El País*, 11 de juny de 2002.

⁴⁰ *BBC* (2002): *Op. cit.*

⁴¹ BALDAUF, SCOTT (2002): «Afghanistan's troubled start to democracy», en Dawn/The Christian Science Monitor News Service, 29 de maig.

⁴² UNOCHA (2002): *Op. cit.*

⁴³ Es va utilitzar el cens de 1996, quan Rabbani (tadjik) controlava Kabul i el nord del país i es va *tadjikitzar* el cens assignant, per exemple, 4 i 28 districtes a les províncies de Punjshir i Badakhshan, quan un cens de 1979-81 i un mapa elaborat pel Programa de l'ONU per al Desenvolupament (PNUD) els assignaven 2 i 12 districtes, respectivament. *The Nation*, 11 de maig de 2002.

⁴⁴ L'OSCE i la UE van enviar només un petit grup de suport no observador. Les raons de l'OSCE per no enviar observadors van ser l'alt grau de violència al país i la seva impossibilitat per accedir a una gran part del territori afganès (*El País*, 2 de setembre de 2004). La Fundació per a unes Eleccions Lliures i Justes (FEFA) va ser l'única que va tenir accés a les 34 províncies afganeses, va aportar 2.300 voluntaris als 230 observadors internacionals, insuficients per controlar els 5.000 centres electorals i les 63.000 urnes. *El Mundo*, 9 d'octubre de 2004; *El País*, 11 d'octubre de 2004.

⁴⁵ *El Mundo*, 9 d'octubre de 2004.

⁴⁶ *El Mundo*, 9 d'octubre de 2004.

⁴⁷ Els talibans també van intentar matar dos cops el president Karzai (els setembre de 2002 i 2004). En reivindicar l'últim atemptat, el portaveu taliban va afirmar: «Va tenir sort. Però tots els candidats a les presidencials són el nostre objectiu prioritari perquè es presenten a unes eleccions organitzades pels EUA».⁴⁷ *El País*, 17 de setembre de 2004.

significativa».⁴⁸ Fins i tot l'ONU, a l'igual que l'OSCE, va insistir en reiterades ocasions en la conveniència de retardar les eleccions.⁴⁹ Malgrat que aquests processos necessiten molt temps, els EUA tenien pressa, ja que necessitaven que aquestes eleccions es realitzessin abans del seus propis comicis presidencials, el 2 de novembre.

Però els organismes internacionals (també els que van renunciar a ser observadors) van afirmar que aquests pretextes eren «excusa barata» i es van afanyar a avalar la legitimitat de les eleccions afganeses. Va ser el cas de la UE, l'ONU, l'OTAN i l'OSCE. Tanmateix, tots els candidats excepte Karzai van afirmar en algun moment que les eleccions havien estat fraudulentos i van sol·licitar sense èxit una repetició dels comicis. Les irregularitats també van estar acompanyades d'una infinitat de denúncies.

Molts candidats van ser *temptats* a no presentar-se i, dels divuit finals, dos es van retirar. Es va dir que a canvi d'obtenir privilegis en la futura Administració. Un altre cop, la participació de l'enviat dels EUA Zalmay Khalilzad en les “negociacions” amb els candidats va ser significativa. La llista de candidats preocupava més que les amenaces dels taliban: Yunnus Qanuni, Rashid Dostum, Mohamed Mohaqeq, Ostad Atta i Farim Khan, tots ells tristament coneguts *senyors de la guerra* amb milers de milicians a les seves ordres. Entre els candidats a la vicepresidència, hi havia Jalil Khalili i Ahmed Zia Massoud, un germà del prestigiós líder assassinat de la Jamiat-i-Islami. Un altre germà és Abdullah Abdullah, actual ministre d'Afers Exteriors. Només se salvava la candidata Massouda Jalal, que ja es va presentar com a tal en la Loya Jirga, malgrat que ella mateixa reconeixia que no tenia possibilitats.⁵⁰

Els senyors de la guerra

Bona part dels *senyors de la guerra* esmentats van acabar finalment formant part del Govern afganès, a l'igual que altres, com Rasoul Sayyaf o Mohammed Fahim. Però en hi ha molts més: Human Rights Watch estima que un 60% de legisladors tenen vincles amb *senyors de la guerra*, i almenys vint més tenen relació amb el tràfic de drogues.⁵¹ El mateix Hamid Karzai ha reconegut que els *senyors de la guerra* als quals Occident dona suport representen una amenaça més gran que els taliban.⁵²

Les aliances desenvolupades durant anys entre oficials governamentals, comerciants, *senyors de la guerra*, contrabandistes, importadors i traficants de droga i armes són massa fortes. Com a conseqüència, la justícia no ha estat un dels eixos principals de la reconstrucció a l'Afganistan. Senzillament, els països estrangers van estimar que l'opció d'intentar reduir els privilegis dels *senyors de la guerra* representava uns riscos que no estaven disposats a assumir. Per això, l'Afganistan d'avui és, en aquest aspecte, molt semblant a com era abans de l'etapa taliban. Els privilegis que dona el *kalashnikov* van ser substituïts pels privilegis de la corbata, sortint més beneficiats en el nou Govern els membres

⁴⁸ *El País*, 2 de setembre de 2004.

⁴⁹ DE RITUERTO, R. M. (2004): «Correr el velo de las urnas afganas», *El País*, especial domingo, 26 de setembre; *El País*, 2 de setembre de 2004.

⁵⁰ *El Mundo*, 9 d'octubre de 2004.

⁵¹ CANADIAN PEACE ALLIANCE (2006): “The Truth about Canada in Afghanistan”, 16 de març, <http://www.acp-cpa.ca/en/TenTruthsAfghanistan.pdf>.

⁵² CANADIAN PEACE ALLIANCE (2006): *Op. cit.*

que gaudien de més poder a l'Aliança del Nord. No només als càrrecs governamentals, sinó també a l'exèrcit: la gran majoria dels soldats i, en particular, dels comandaments pertanyen a un sol subgrup ètnic: els tadjiks de la vall del Panshir. Michael Ignatieff ja va anunciar en el moment oportú que si aquesta situació no canviava hi havia el risc que l'exèrcit es convertís en una milícia ètnica més.⁵³

La mateixa Agència de Coordinació per a l'Ajut a l'Afganistan (ACBAR) insisteix que l'ONU hauria de demanar al Govern afganès que totes les persones acusades de violacions dels drets humans siguin jutjades, a partir del contingut de l'Article 27 de l'Estatut de Roma del Tribunal Penal Internacional.⁵⁴ El maig de 2005 el cap de la Comissió per a la Pau i la Reconciliació va oferir a tots els grups armats i els seus líders una amnistia general que finalment va quedar sense efecte, potser per l'escassa credibilitat de la iniciativa. Entre els candidats a ser amnistiats hi havia fins i tot el *senyor de la guerra* Hekmatyar i el talibà *mullah* Omar.

Ningú dubta que el poder de què gaudeixen molts *senyors de la guerra* és un dels principals obstacles per aconseguir un millor Afganistan per als seus pobladors. Tampoc ningú dubta que per limitar aquest poder és prioritari treure'ls l'enorme quantitat d'armes que posseeixen i desmobilitzar les seves milícies. Es necessita un procés de DDR (Desmobilització, Desarmament i Reintegració) que faciliti els espais perquè els milicians deixen voluntàriament les armes i es reintegrin a la societat.

És vergonyós que el procés de DDR iniciat a l'Afganistan l'octubre de 2003 finalitzés el juliol de 2005, quan només havien estat desarmats els grups més febles, precisament els que representen una menor amenaça per a la pau a mig termini. Es van desmobilitzar més de 63.000 combatents i recaptar 36.571 armes lleugeres i 12.248 pesades. Tanmateix, s'estima que encara hi ha uns 850 grups armats amb uns 65.000 milicians que no han participat en el procés, que per altra banda ha estat manipulat i instrumentalitzat per alguns *senyors de la guerra*. El pressupost total del programa de DDR només va ser de 140,9 milions de dòlars.⁵⁵ Aquesta és una quantitat minúscula en comparació amb la importància del procés de DDR. És esclaridor saber que només el cost del desplegament de soldats espanyols multiplica per set aquesta quantitat.

Malgrat que a part de la crisi humanitària la prioritat hauria de ser *treure* poder als *senyors de la guerra*, un nombre significatiu d'aquests personatges l'han *potenciat*. Per una banda, per aconseguir que els ajudin a capturar talibans i membres d'Al-Qaeda a l'est i sud-est del país, els EUA han finançat i perpetuat el poder dels *senyors de la guerra* en les regions on més problemes ha tingut el Govern central per imposar la seva autoritat.⁵⁶ Per altra banda, malgrat que alguns *senyors de la guerra* han perdut privilegis, molts altres han legitimat el seu poder entrant en el Govern, mal anomenat democràtic.

⁵³ IGNATIEFF, MICHAEL (2003): *El Nuevo Imperio Americano. La reconstrucción nacional en Bosnia, Kosovo y Afganistán*, Barcelona, Paidós, p. 75.

⁵⁴ ACBAR (AGENCY COORDINATING BODY FOR AFGHAN RELIEF) (2006): "ACBAR brief to United Nations Security Council on the situation in Afghanistan", 13 de novembre de 2006.

⁵⁵ ESCOLA DE CULTURA DE PAU (2006): "Afganistán", fitxes de DDR, disponible a: <http://www.escolapau.org/img/programas/desarme/mapa/afganistan.pdf>.

⁵⁶ IGNATIEFF, MICHAEL (2003): *Op. cit.*, p. 76.

La seguretat a l'Afganistan

D'acord amb ACBAR, "el concepte de vincular desenvolupament amb seguretat està conduint a una simplificació desmesurada de les estratègies de pau i reconstrucció -basades en la condicionalitat, i identificant més enllà de la necessitat i la vulnerabilitat".⁵⁷ Però ni tan sols la seguretat ha estat abordada amb veritable interès.

Per una banda, s'ha desenvolupat una nova estructura de crim organitzat, a vegades dins el mateix cos de policia; les forces policials a les capitals de província estan formades, principalment, per *senyors de la guerra*, i no hi ha suficients fons per pagar les forces governamentals de manera correcta. Els conflictes armats entre faccions dintre de la policia i l'exèrcit són comuns. Per l'altra, les carreteres principals i secundàries que condueixen a les grans ciutats són ara extremadament perilloses per als viatgers, i la quantitat d'assassinats per venjança contra civils per col·laboració amb el Govern afganès i els estrangers és alta.⁵⁸

Fins i tot les accions de les forces multinacionals han suposat un augment de la inseguretat, malgrat que un dels arguments que pretendria legitimar la seva presència és la protecció dels civils. Com a conseqüència dels combats entre l'OTAN, els EUA i els grups insurgents entre el juliol i el novembre de 2006, entre 80.000 i 90.000 persones van estar desplaçades a causa de la violència només a les províncies de Helmand, Kandahar i Uruzgan.⁵⁹ Segons la Campanya per les Víctimes Innocents, "hi ha hagut més bombes sobre l'Afganistan durant els últims sis mesos de 2006 que en els quatre anys des de la invasió".⁶⁰ A més, els EUA reconeixen haver usat municions clúster desplegant 244.420 submunicions durant els tres primers mesos de campanya aèria. Segons l'ONU, hi ha unes 25.000 submunicions sense explotar al país.⁶¹

Els excessos de les tropes estrangeres també hi estan tenint un efecte significatiu. Diversos grups (ACBAR, Amnistia Internacional, Canadian Peace Alliance) han documentat aquests excessos. D'acord amb Amnistia Internacional:

"Des del 2001, milers d'afganesos i alguns no afganesos han estat detinguts de manera arbitrària, incomunicats (sense accés al món exterior) i objecte de tortura i altres tractaments cruels, inhumans o degradants o càstigs per part de forces dels EUA i per grups armats actuant sota control dels EUA. (...) Antics detinguts a Bagram declaren haver estat despullats, encaputxats, humiliats, emmanillats i encadenats durant dies, forçats a mantenir postures doloroses durant hores i exposats a privacions de son".⁶²

⁵⁷ ACBAR (2006): *Op. cit.*, traducció pròpia.

⁵⁸ Per a aquest paràgraf, ACBAR (2006): *Op. cit.*

⁵⁹ ACBAR (2006): *Op. cit.*

⁶⁰ LACOMBE, SID (2007): *Op. cit.*, p. 11, traducció pròpia.

⁶¹ LACOMBE, SID (2007): *Op. cit.*, p. 11.

⁶² AMNISTIA INTERNACIONAL (2006): "Afghanistan. Amnesty International's campaign to stop torture and ill-treatment in the 'war on terror'", Ref: ASA 11/005/06, 1 de març, disponible a: [http://web.amnesty.org/library/pdf/ASA110052006ENGLISH/\\$File/ASA1100506.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/ASA110052006ENGLISH/$File/ASA1100506.pdf), traducció pròpia.

Almenys sis detinguts han mort sota custòdia de soldats dels EUA, cinc d'ells van ser homicidis, d'acord amb el propi Departament d'Estat dels EUA.⁶³ Aquests fets estan afavorint que, en algunes zones rurals del país, els taliban estiguin oferint els seus serveis per proporcionar protecció contra grups de *senyors de la guerra*, sobretot en les seves zones d'origen, on han perdut privilegis en benefici d'altres grups. Fins i tot *Stars and Stripes*, revista dels militars dels EUA, reconeixia que "la recent onada de combats podria ser atribuïda més a la agressivitat americana que a qualsevol altra cosa que Al-Qaeda pugui estar fent".⁶⁴

Però a més de les forces d'ocupació, les governamentals i les de grups insurgents, i malgrat la clara manipulació de la realitat que suposa el discurs dels governs occidentals, en particular els EUA, que estimen que els taliban, els membres d'Al-Qaeda i la nombrosa resta d'insurgents que ataquen les tropes occidentals són tots el mateix (quan es tracta de realitats ben diferenciades), també destaca la violència duta a terme contra els civils per parts dels taliban. D'acord amb Amnistia Internacional, aquests atacs són sistemàtics i generalitzats, i estan explícitament aprovats en el reglament talibà. Com a conseqüència, centenars de civils han estat assassinats acusats de cooperar amb els estrangers, entre els quals hi ha activistes de drets humans, clergues, funcionaris, professionals de la salut i professors.⁶⁵ Entre 2005 i 2006 van ser cremades 183 escoles i, d'acord amb Human Rights Watch, 200.000 estudiants no poden rebre cap tipus d'educació a causa del conflicte.⁶⁶

La fi de l'humanitarisme imparcial i independent?

Sigui de manera justa o injusta, durant anys la població afganesa ha percebut vincles d'alguns grups humanitaris amb *senyors de la guerra* o altres actors armats locals.⁶⁷ Aquesta percepció ha augmentat avui de manera significativa amb el procés de "humanitarització" dels exèrcits, que explicaria els continus intents dels soldats per realitzar tasques humanitàries per tal d'aconseguir una millor acceptació de la població de l'Afganistan i, per altra banda, una major legitimació de la intervenció militar per part de la mateixa població del país d'origen dels soldats.

A l'Afganistan, els soldats estrangers moltes vegades han desenvolupat tasques "humanitàries" vestits de civil (però portant l'arma), generant confusió entre la població local.⁶⁸ Aquestes pràctiques per no diferenciar-se potser els facilita la integració amb la població civil, però també converteixen les ONG en destinatàries de les hostilitats, en objectiu militar. La paraula «humanitari» és utilitzada indistintament per actors humanitaris i militars, cosa que provoca confusió en la percepció de combatents i civils. Fins i tot els militars s'han referit

⁶³ CANADIAN PEACE ALLIANCE (2006): *Op. cit.*

⁶⁴ LACOMBE, SID (2007): *Op. cit.*, p. 16, traducció pròpia.

⁶⁵ AMNISTIA INTERNACIONAL (2007): Afghanistan. All who are not friends, are enemies: Taleban abuses against civilians", disponible a: <http://web.amnesty.org/library/index/engasa110012007>.

⁶⁶ ACBAR (2006): *Op. cit.*

⁶⁷ GOODHAND, J. I P. CHAMBERLAIN (1996): "Bailando con el príncipe": Estrategias de supervivencia de las ONG en el conflicto de Afganistán", dins d'EADE, D. (ed.) (1998): *Desarrollo en Estados de Guerra*, Barcelona, Icaria, 41-52, p. 45.

⁶⁸ Els soldats holandesos, per exemple, es diferencien visiblement dels civils, i no utilitzen els vehicles Toyota totterreny blancs que usen tradicionalment les ONG i agències humanitàries, com sí que fan el Regne Unit i Dinamarca.

als humanitaris com “forces multiplicadores i part essencial de l’equip de combat dels EUA”, paraules del Secretari d’Estat dels EUA, Colin Powell.

Una de les conseqüències d’aquesta confusió intencionada entre civils i militars és clara: el nombre d’assassinats de treballadors humanitaris a l’Afganistan ha augmentat escandalosament.⁶⁹ Entre el 1997 i el 2002, a l’Afganistan es van registrar 17 morts entre els treballadors humanitaris, quasi tres per any. El 2003 van ser 12, els morts; el 2004, el doble, i el 2005, 31. El 2006, només fins al 20 de juny, ja es comptabilitzaven 24 morts.⁷⁰ Cal esmentar que el nombre total d’ONG i treballadors humanitaris presents a l’Afganistan també ha augmentat significativament. A més, alguns assassinats han estat reivindicats com a represàlia pel suport donat a un Govern percebut per alguns com no legítim. Tanmateix i malgrat aquests arguments, el fort augment de la violència per la confusió civil-militar és palesa.

D’acord amb les normes internacionals (establertes per la Creu Roja i agències de l’ONU i ONG humanitàries), els exèrcits només haurien de participar en tasques humanitàries en el cas que no hi hagués alternatives civils. Qui determinarà que no hi ha alternativa serà també un grup civil i la coordinació estarà en tot moment sota control civil. Tanmateix, ningú pensarà que l’AECI estigui coordinant i donant ordres als militars espanyols a l’Afganistan.

Altres perills per a la població local

Els exèrcits esperen, amb la distribució d’ajuda, guanyar-se la confiança de la part de la població a la qual assisteixen, i restar així legítimat i suport a l’“enemic”. Són comunes les exigències dels grups armats a la població civil per prendre partit i posicionar-se a favor seu. Amb aquestes iniciatives, però, s’afavoreix que la població perdi la seva condició civil per convertir-se en actor de guerra i, en conseqüència, objectiu militar de la facció contrària.

El 8 de novembre de 2001 el Pentàgon va reconèixer el llançament des del cel de l’Afganistan de 16 milions de pamflets, en les quals es mostrava tot tipus de propaganda, s’oferia una recompensa de 25 milions de dòlars a canvi d’informació que portés a la captura de Bin Laden o Ayman al Zawahiri, o s’informava dels horaris i longituds d’ona en els quals es difonien missatges que exhortaven la població a abandonar el seu suport als taliban, entre d’altres. Per això, també es van llançar juntament amb el menjar i els pamflets nombrosos receptors de ràdio.⁷¹ Fins i tot es va amenaçar la població d’interrompre la distribució d’ajuda de l’exèrcit dels EUA si no col·laborava. El Pentàgon es va veure obligat a demanar disculpes.⁷²

⁶⁹ A mode d’exemple, el comunicat de premsa de Metges Sense Fronteres (MSF) del 28 de juliol de 2004 destacava que un portaveu taliban havia responsabilitzat el seu grup de l’assassinat de cinc treballadors de MSF el 2 de juny, afirmant que aquesta organització treballa per a interessos nord-americans.

⁷⁰ Només es comptabilitzen els treballadors de les ONG i del Comitè Internacional de la Creu Roja. ANSO (AFGHANISTAN NGO SECURITY OFFICE) I CARE (2005): “NGO Insecurity in Afghanistan”, maig; HUMAN RIGHTS WATCH (2006): II. Background: Afghanistan Since the Fall of the Taliban. The Taliban’s Ouster, the Bonn Process, and the Afghanistan Compact.

⁷¹ PIZARROSO, ALEJANDRO (2005): *Nuevas Guerras, Vieja Propaganda (de Vietnam a Irak)*, Madrid, Cátedra-Publicaciones Universitat de València, p. 329-331.

⁷² LACOMBE, SID (2007): *Op. cit.*, p. 13.

La situació de la dona

Els excessos dels taliban amb les afganeses va ser un dels arguments més utilitzats per legitimar la necessitat d'una intervenció armada a l'Afganistan que acabés amb el règim tiranic dels taliban i tornés a donar a la dona afganesa la dignitat perduda. El burca es va convertir en el símbol de l'opressió talibana i el millor humanitzador de les bombes dels EUA i els seus aliats. Tanmateix, cal insistir que les dificultats de la dona per treballar o accedir a l'escolarització o l'obligació de vestir el burca no tenen el seu origen i explicació en els taliban i, per tant, és simplista fer aquesta vinculació exclusiva. La dona afganesa ha estat instrumentalitzada pels poders oficials i fàctics amb clars objectius de renda política. Per altra banda, el burca o la prohibició per treballar només afectava les dones de les zones urbanes, minoritàries. L'educació sempre ha estat extremadament restringida. A més, als territoris controlats per l'Aliança del Nord també vestien -i continuen vestint- el burca.

El canvi produït a l'Afganistan a partir de la caiguda del règim talibà podria haver estat utilitzat com a punt d'inflexió en la situació de les dones. Però no ha estat així. En donar suport a l'Aliança del Nord, Occident sembla haver oblidat les nombroses violacions comeses pels seus membres. És interessant llegir els informes d'Amnistia Internacional sobre l'Afganistan des del 1993. El 1992 fou derrocat el règim procomunista i va accedir al poder Rabbani, líder de la Jamiat-i Islami, principal partit de l'Aliança del Nord. El nou Govern va portar ànsies conservadores que pretenien acabar ràpidament amb mesures imposades pels soviètics percebudes com a comunistes i atees: es va aprovar l'aplicació de càstigs, com l'amputació de mans o peus, la flagel·lació, la forca i la lapidació; es van abolir totes les lleis incompatibles amb els "preceptes" islàmics i es van crear tribunals islàmics; es van restringir les llibertats d'expressió, religió i associació; es van requisar els llibres "en contra de la religió"; es van prohibir els partits no islàmics, i es va imposar la participació en les pregàries comunitàries i l'adopció del codi islàmic de vestimenta per a les dones.⁷³ És clar que l'aplicació de totes aquestes mesures foren anteriors a l'arribada dels taliban, i que l'Aliança del Nord no va mostrar un millor tracte amb les dones que els taliban. Malgrat que la policia talibana no dubtava de colpejar les dones i violar els seus drets més elementals, van acabar amb una terrible etapa de violacions i robatoris a les afganeses de Kabul i altres ciutats. Fins i tot van intentar prohibir els casaments forçats (evidentment pretalibans).

No es pot dir que la situació de les dones hagi millorat gaire. Fins i tot l'organització Womankind Worldwide assegura que "algunes formes de violència contra les dones, com els assassinats per honor, han augmentat; mentre que la seguretat de les dones que viuen en moltes províncies és pitjor ara que al 2001".⁷⁴ D'acord amb un informe d'Amnistia Internacional publicat fa dos anys, "la violència contra les dones i nenes a l'Afganistan és permanent; poques dones estan exemptes de la realitat o de l'amenaça de violència. Les dones i nenes afganeses viuen amb el risc de segrest i violació per part d'individus armats; de casaments forçosos; són comercialitzades com a moneda de canvi per tractar disputes i deutes, i pateixen discriminació diària per part de tots els segments de la societat, i també d'agents estatals. Codis de societat estrictes, invocats en nom de la tradició i la religió, són usats com a

⁷³ AMNISTIA INTERNACIONAL (1993): *Informes anuales*, Madrid, EDAI, p. 51-52.

⁷⁴ LACOMBE, SID (2007): *Op. cit.*, p. 14, traducció pròpia.

justificació per denegar a les dones la capacitat de gaudir dels seus drets fonamentals, i han conduït a l'empresonament d'algunes dones i, fins i tot, a assassinats".⁷⁵

La creació d'un ministeri específic per tractar els problemes de les dones i la prohibició de casar nenes menors de 16 anys són dues novetats del nou Afganistan qu criden l'atenció. Però aquestes mesures no són més que una il·lusió, ja que el ministeri no rep els fons i l'atenció necessaris, i la situació de les nenes amb relació al matrimoni no ha canviat.⁷⁶ Tampoc representa cap garantia l'argument que diu que bastantes dones són membres del Parlament. Malgrat que és cert, també ho és que moltes d'elles estan vinculades a grups de *senyors de la guerra*.⁷⁷ Hi ha també notables excepcions, entre les quals destaca Malalai Joya, la dona que va denunciar a la Loya Jirga la presència de criminals de guerra, dels quals va dir, davant d'ells, que la seva candidatura per a les eleccions hauria d'estar prohibida, que haurien de ser processats en un tribunal internacional i expulsats de la Loya Jirga. Va ser a ella a qui van expulsar, com també va estar expulsada del Parlament el 2007, després d'haver patit quatre intents d'assassinat, nombroses amenaces de mort i altres vexacions per la seva denúncia valenta i permanent de la desastrosa situació de les dones afganeses.⁷⁸

L'opi a l'Afganistan

Un altre pretext significatiu per legitimar la intervenció militar va ser que l'Afganistan era el productor de l'opi que es convertia en la major part de l'heroïna que arribava a Europa. Sense fer un estudi més rigorós de la situació, es van establir vincles que connectaven de manera inequívoca els taliban i la droga. Tanmateix, aquesta vinculació resultava, en el millor dels casos, parcial. Des del 27 de juliol de 2000, els taliban havien prohibit i perseguit la producció d'opi, després d'un acord amb el Programa de l'ONU de Control de Drogues (UNDCP), que aquest últim no va complir.⁷⁹ Precisament el 2001 s'havia produït un 94% menys d'opi pur en un 91% menys d'àrea de cultiu que el 2000. Segons Sid Lacombe, fins i tot Colin Powell va donar als taliban 43 milions de dòlars a principi de 2001 com a recompensa per acabar amb el tràfic d'opi.⁸⁰ És molt probable que la raó per la qual els taliban van implementar aquesta mesura de pràctica eradicació no fos tant interna com externa: els esforços del règim talibà per aconseguir el seu reconeixement com a govern legítim a l'Afganistan per part de la comunitat internacional. Malgrat això, les recents declaracions del coautor d'un informe de l'ONU sobre drogues, Thomas Pietschmann, que assenyalen que l'eradicació dels taliban del cultiu d'opi és un mite,⁸¹ no troben sosteniment argumental en les estadístiques i documentació històrica del que ha passat a l'Afganistan. Sigui com sigui, convé tenir present

⁷⁵ AMNISTIA INTERNACIONAL (2005): "Afghanistan: Women still under attack - a systematic failure to protect", 30 de maig, disponible a: <http://web.amnesty.org/library/index/engasa110072005>, traducció pròpia.

⁷⁶ JUDD, TERRI (2007): "Women's lives 'worse now than under Taliban regime'", *The Independent*, 13 de juny.

⁷⁷ LACOMBE, SID (2007): *Op. cit.*, p. 14.

⁷⁸ CELIS, BARBARA (2007): "Nadie hará callar a Malalai Joya", *El País. Domingo*, 1 de juliol., p. 5.

⁷⁹ TRANSNATIONAL INSTITUTE (2001): *Fusión de Guerras. Afganistán, drogas y terrorismo*, Ámsterdam, Transnational Institute.

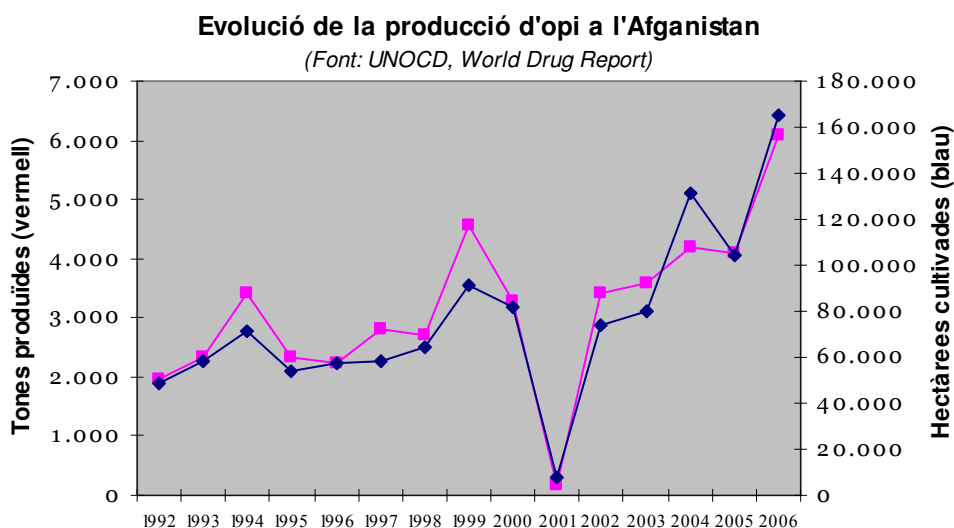
⁸⁰ LACOMBE, SID (2007): *Op. cit.*, p. 15.

⁸¹ *El País*, 27 de juny de 2007, p. 8.

que el 2001, més del 80% de les 185 tones d'opi produïdes a l'Afganistan eren originàries de territoris controlats per l'Aliança del Nord.

Província	Control (2001)	Hectàrees produïdes (2000)	Hectàrees produïdes (2001)
Helmand	Taliban	42.853	0
Nangarhar	Taliban	19.747	218
Badakhsan	Aliança del Nord	2.458	6.342
Total	Taliban (90%)	84.500	7.606

Font: Centro de Información de las Naciones Unidas en España, 2001, p. 5-6.

Tanmateix, cal deixar clar que aquestes mesures no són adequades per obtenir una veritable millora social. El Grup de Suport a l'Afganistan, una conferència regular de donants organitzada per l'ONU per coordinar l'ajuda a aquest país, va reconèixer el drama humanitari que va causar la reducció de la producció d'opi com a conseqüència de la prohibició dels taliban el 2000. Es van imposar les mesures repressives d'eradicació forçosa de la producció, sense promoure el canvi en els sistemes de sosteniment, és a dir, sense proporcionar terres, llavors, cereals per al consum -perquè la població no necessiti menjar les llavors-, i eines bàsiques durant una o dues collites. Els programes per revitalitzar l'agricultura a l'Afganistan ja s'han intentat en altres ocasions, amb èxit.

L'opció d'incentivar els cultius alternatius a l'opi és més senzilla del que sembla. Tant, que no es portarà a terme. D'acord amb agències de l'ONU, mesos abans de l'11-S, només es necessitaven entre 200 i 400 milions de dòlars en els primers tres anys per assolir aquest objectiu. Avui, els fons necessaris són superiors, però molt viables amb voluntat política. Malgrat això, Occident insisteix en mesures d'eradicació militaritzades, amb el Regne Unit al capdavant. El govern britànic va iniciar un programa d'eradicació, però les promeses d'ajuda i noves llavors fetes als agricultors a canvi d'acabar amb la producció d'opi mai no es van materialitzar.⁸²

⁸² LACOMBE, SID (2007): *Op. cit.*, p. 15. Per altra banda, a l'Afganistan també hi havia, el 2006, 50.000 hectàrees de cannabis cultivat. UNODC (OFICINA DE LES NACIONS UNIDES PER A LES DROGUES I EL CRIM) (2007): *World Drug Report 2007*, Publicacions de les Nacions Unides, Viena.

Com a conseqüència, l'opi representa avui aproximadament el doble del volum de l'ajuda internacional, i fins i tot el responsable de la "lluita contra la droga" a l'Afganistan, Mohammed Daoud, ha estat acusat d'estar involucrat en el tràfic d'opi.⁸³ Les dades no necessiten més comentaris:⁸⁴

	2005	Variació	2006
Superfície cultivada (ha)	104.000	+59%	165.000
Producció (tones)	4.100	+49%	6.100
% de l'opi mundial produït	87%		92%
Nombre llars involucrades	309.000	+45%	448.000
Nombre persones involucrades	2 milions		2.9 milions
Valor total (% PIB)	52%		46%
Ingrés per opi (dòlars per ha)	5.400	-15%	4.600
Ingrés per blat (dòlars per ha)	550	-4%	530

Conclusions

Malgrat que la situació a l'Afganistan és extremadament complexa i diferents observadors podrien extreure, amb unes mateixes dades, interpretacions contradictòries, considero que aquesta presentació ens pot permetre arribar a tres grans conclusions d'alguna manera relacionades entre elles i que abordarien les causes, les formes i les conseqüències del procés polític iniciat a l'Afganistan el 2001.

Les causes. Els poders polítics i fàctics occidentals van insistir el 2001 en la pertinença d'iniciar una intervenció militar (que va esdevenir un procés polític només al cap d'un temps) amb un seguit d'arguments que han resultat ser una enganyifa. Considero que és prudent pensar que si la situació de la dona, la producció d'opi o la impunitat dels *senyors de la guerra* haguessin sigut veritables preocupacions, els esforços destinats haurien sigut molt diferents i avui potser estaríem parlant d'un avenç en aquestes qüestions. Però, almenys en els dos últims aspectes, la situació ha empitjorat i, en l'altre, la situació de la dona, no podem dir, malauradament, que hagi millorat més enllà de Kabul.

Les formes. Com que l'objectiu principal no era la població local, malgrat la greu situació de la població, els fons i esforços destinats a temes socials i humanitaris han estat mínims. S'han promogut mesures militaritzades prioritzant el Capítol VII de l'ONU a les mesures de disputa pacífica recollides a l'Article 33 del Capítol VI. En canvi, s'han evitat les poques accions militars que la població demanava. Els processos de DDR només han adreçat el problema de la seguretat de manera parcial i molts *senyors de la guerra* i *de la droga* han vist incrementat el seu poder, ja que fins i tot les forces estrangeres els han donat suport. Els soldats de l'OTAN i els EUA s'han dedicat a fer d'ONG quan la població estava demanant a crits que adrecessin els seus esforços a desarmar els grups armats i perseguir els criminals de guerra.

Les conseqüències. Ha millorat la situació a l'Afganistan? Ha empitjorat? Personalment, em sento incapaç de respondre a cap d'aquestes dues preguntes, malgrat que una resposta prudent podria ser la sempre recursiva: "depèn". Perquè depèn del tema que estem avaluant, del lloc que considerem i dels criteris que utilitzem per avaluar la situació. Tanmateix, considero que

⁸³ LACOMBE, SID (2007): *Op. cit.*, p. 15.

⁸⁴ Extracte del *World Drug Report*, UNODC (2007): *Op. cit.*, p. 195-197.

tenim suficients arguments com per concloure que a l'Afganistan hi ha hagut alhora un gran fracàs i un gran èxit. El gran fracàs parlaria de l'oportunitat perduda; de la incapacitat (per falta de voluntat) dels governs de 37 països i centenars d'organitzacions i institucions per satisfer les necessitats bàsiques de la població de l'Afganistan i respondre a les seves esperances; de sis anys de malbaratament de recursos econòmics i humans a través del militarisme; de sis anys de protagonisme dels països i les persones occidentals en detriment de la població afganesa; d'assentar un greu precedent en les dinàmiques humanitàries i de militaritzar i polititzar la seva essència.

Per l'altra banda, l'èxit s'adreçaria al negoci que el militarisme representa; al ressorgir de l'OTAN; al guany estratègic que representa l'Afganistan; a la legitimació de la *Guerra contra el Terror* i els quantiosos beneficis que per a algunes persones representa; a l'embutxacament de grans sumes de diners públics per part d'iniciatives i interessos privats; a la promoció del concepte de Pau Lliberal i el neocolonialisme que duu implícit; a la supremacia dels interessos estatals sobre les persones, reconeixent que, en aquest món mal globalitzat, els assumptes humanitaris i la protecció dels drets humans només són considerats quan els esforços necessaris són compatibles amb els interessos econòmics i polítics d'algunes de les persones més poderoses d'aquest planeta.